

IQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH VOSITASI SIFATIDA BOSHQARUV TAHLILINING ROLI

Muallif: Ibragimova Zarema Zokirovna¹

Affilyatsiya: Farg‘ona davlat texnika universiteti, tayanch doktoranti¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17558156>

ANNOTATSIYA

Zamonaviy dunyoda iqtisodiyotning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun nafaqat amaliy texnologiyalarni takomillashtirish, balki maxsus bilim sohalarini ham ilgari surish zarur. Buning uchun ularni tizimlashtirish va alohida ilmiy yo‘nalishlarga ajratish, metodologik tamoyillarni ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotimiz doirasida iqtisodiy fanlarning nisbatan yangi sohasi bo‘lgan boshqaruv tahlilining iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashdagi vazifalarini atroflicha o‘rgandik. Biz uning o‘ziga xos xususiyatlariga alohida e‘tibor qaratdik.

NORDIC INTERNATIONAL UNIVERSITY

Kalit so‘zlar: boshqaruv tahlili, boshqaruv hisobi, buxgalteriya hisobi, moliyaviy tahlil, iqtisodiy faoliyat samaradorligi, korxonaning moliyaviy holati.

KIRISH

Jahondagi beqaror iqtisodiy vaziyat va kuchayib borayotgan raqobat sharoitida kompaniyalar o‘z faoliyati samaradorligini oshirishning yangi usullarini izlashga majbur bo‘lmoqda. Bu xaridlar sohasida yanada zamonaviy tahlil usullaridan foydalanish, xodimlarni rag‘batlantirishning samarali tizimlarini yaratish, debitorlik qarzlarini boshqarishni optimallashtirish va kontragentlarning ishonchliligini baholashni o‘z ichiga oladi. Ushbu chora-tadbirlarning barchasi moliyaviy barqarorlikni saqlashga qaratilgan bo‘lib, bu o‘z navbatida kompaniyalarga raqobatchilardan ajralib turish imkonini beradi.

Iqtisodiytni yangi tizimga o‘tish jarayonida uchta jihatni birlashtirish zarur: moliyaviy hisob, boshqaruv hisobi va boshqaruv tahlili. Ushbu tarkibiy qismlar bir-biri bilan chambarchas bog‘liq:

1. Boshqaruv tahlili boshqaruv qarorlarini takomillashtirish va ularni yanada asosli qilishga yordam beradigan vositadir.

2. Boshqaruv hisobi boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur bo‘lgan axborot bazasini yaratish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, boshqaruv hisobining vazifalari faqat buxgalteriya hisobi, rejalashtirish va nazorat qilish bilan cheklanmaydi. Ular analitik funksiyani ham o‘z ichiga oladi. Bu vazifani bajarishga iqtisodiy tahlilning muhim qismi bo‘lgan boshqaruv tahlili javob beradi. Tahlilning obyektlari, maqsadlari, vazifalari va tamoyillarini ko‘rib chiqadi. Bunday tahlilni o‘tkazish uchun keng axborot bazasidan foydalaniladi. U tashkilot ichida aylanib yuradigan va boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun foydali bo‘lishi mumkin bo‘lgan barcha ma‘lumotlarni o‘z ichiga oladi. Bu esa chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi.

ASOSIY QISM

Tashqi muhit tahlili ochiq manbalarda e'lon qilinadigan ma'lumotlar asosida amalga oshiriladi. Bular investorlar, resurs yetkazib beruvchilar yoki nazorat qiluvchi organlar tomonidan taqdim etilgan hisobotlar bo'lishi mumkin. Bunday tahlilning vazifasi maksimal foyda olish va risklarni minimallashtirish imkonini beradigan investitsiyalar uchun istiqbolli yo'nalishlarni aniqlashdir.

Moliyaviy tahlil iqtisodiy faoliyatning umumiy tahlilining bir qismidir. U o'zaro bog'liq bo'lgan ikki bo'limdan iborat: moliyaviy tahlil va ishlab chiqarishni boshqarish tahlili. Tahlilning moliyaviy va boshqaruvga bo'linishi buxgalteriya hisobi tizimining korxona miqyosida moliyaviy va boshqaruv hisobiga bo'linishi bilan bog'liq. Jahon amaliyotida boshqaruv tahlili an'anaviy ravishda boshqaruv hisobining bir qismi bo'lib, u korxona rahbariyati va boshqaruvini axborot-tahliliy qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi. Boshqaruv tahlilining maqsadlari:

1. Asosiy resurslar: asbob-uskunalar, xomashyo va ishchi kuchidan yanada samarali foydalanish orqali ishlab chiqarish va sotuvni oshirish salohiyatini o'rganish.
2. Moliyaviy ko'rsatkichlar dinamikasini, shu jumladan foyda va moliyaviy holatni tahlil qilish.
3. Mahsulotning real qiymatini shakllantirish va taqsimlashning asoslanganligini baholash.
4. Foyda tarkibini o'rganish, unga ta'sirini aniqlash va baholash.
5. Xo'jalik faoliyati samaradorligini oshirish rezervlarini aniqlash va ulardan foydalanish.
6. Ishlab chiqarishning zararsizligini ta'minlash uchun sotish, xarajatlar va foyda o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish.
7. Mahsulot ishlab chiqarish va sotishning mumkin bo'lgan natijalarini baholash hamda bu jarayonlarni jadallashtirish yo'llarini izlash.

Korxona moliyaviy holatining ichki tahlilini o'tkazish uchun turli xil ma'lumotlardan foydalaniladi: boshqaruv, birlamchi va tahliliy hisob. Ushbu ma'lumotlar alohida moddalar va byudjetlarni batafsil o'rganish imkonini beradi, bu esa tashkilotning moliyaviy holati haqida to'liq tasavvur beradi. Tarmoqning o'ziga xos xususiyatlariga qarab, axborot manbalari ro'yxati to'ldirilishi mumkin. Masalan, qurilish sohasida ko'rsatkichlarni prognoz qilish uchun loyiha-smeta ma'lumotlaridan foydalaniladi, bu esa rivojlanish jarayonlari va istiqbollarni yaxshiroq tushunish imkonini beradi.

Boshqaruv tahlili-bu kompaniyalarning sanoat xususiyatlarini hisobga olgan holda va oqilona operatsion va kelajakdagi boshqaruv qarorlarini qabul qilishga qaratilgan maxfiy operatsion ma'lumotlardan foydalanishga asoslangan tashkilotlarning biznes jarayonlarining ichki tahlili [1]. O'zbekistonda korxonalardagi aksariyat bosh buxgalterlar faqat an'anaviy buxgalteriya hisobi bilan shug'ullanadilar. Afsuski, ko'pgina korxonalarda boshqaruv hisobi mavjud emas yoki boshlang'ich holatda. Boshqaruv hisobining ko'plab jihatlarida allaqachon buxgalteriya hisobi, operatsion va statistik hisob, iqtisodiy tahlil va boshqalarning an'anaviy tushunchasiga kiritilgan. Biroq, iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar mutaxassislarining fikriga ko'ra, kompaniyalar o'z ish vaqti va resurslarining qariyb 90 foizini boshqaruv hisobini tashkil etish va yuritishga sarflaydi, an'anaviy moliyaviy hisobga esa faqat ozgina qismi qoladi [2].

Afsuski, viloyatimizdagi korxonalarda ahvol boshqacha, Buni O'zbekiston iqtisodiyotining turli tarmoqlarida boshqaruv hisobini tashkil etish va tahlil qilish bo'yicha yagona yondashuv va tavsiyalar mavjud emasligi bilan asoslash mumkin.

Xalqaro hamjamiyatda boshqaruv hisobi ishbilarmonlik muloqoti vositasi sifatida qabul qilinadi, shuning uchun ushbu mavzuni o'rganish katta amaliy ahamiyatga ega. Biznesning jadal rivojlanishi sharoitida boshqaruv hisobi va uni tahlil qilish tizimini tashkil etish dolzarb standartlarga javob berishi va maksimal samaradorlik, tezkorlik va barqarorlikni ta'minlashi kerak.

Boshqaruv tahlili strategik menejmentning elementi sifatida joylashtirilgan bo'lib, u tashkilotlarni boshqarishni takomillashtirishning yangi usullarini ishlab chiqishga yordam beradi, bu yesa ko'rib chiqilayotgan maqsad va vazifalar nuqtai nazaridan boshqaruv tahlili haqidagi tushunchamizni kengaytiradi. Shunday qilib, agar ilgari xorijiy va mahalliy amaliyotda xarajatlarni baholash, xarajatlarni hisoblash va xarajatlarni boshqarish boshqaruv tahlilining asosiy maqsadi sifatida ko'rib chiqilgan bo'lsa, bugungi kunda bu hal qilinishi kerak bo'lgan vazifalarning faqat kichik bir qismidir [3]. Binobarin, kompaniya jarayonlari yanada murakkab va xilma-xil bo'lib borishi bilan uning funksiyalari sonining ko'payishi hisobiga boshqaruv tahlilining maqsadli chegaralarini kengaytirish zarurati tug'iladi. Boshqa sabablarga barcha mumkin bo'lgan yechimlardan to'g'ri yechimni tanlash, iqtisodiy mexanizm faoliyatini yaxshilash uchun yangi boshqaruv usullarini izlash zarurati kiradi. Shunday qilib, boshqaruv tahlilining maqsadi quyidagicha belgilanishi mumkin: biznesni boshqarish samaradorligini oshirish orqali strategik siyosatni amalga oshirishga ko'maklashish [4].

Xorijiy va mahalliy akademik iqtisodchilarning yondashuvlarini qayta ko'rib chiqish boshqaruv tahlili tahlil jarayonida hisobga olinishi kerak bo'lgan sohaga xos xususiyatlarga ega degan xulosaga keldi [5-6]. Masalan, tashkilotlarda boshqaruv tahlilining vektorlari quyidagilardir: inventarizatsiyani tahlil qilish, savdo tahlili, debitorlik qarzlarni tahlil qilish va xarajatlarni tahlil qilish. Ushbu vektorlarning har biri ham o'ziga xos sanoat xususiyatlariga ega.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda respublikamizda dunyoning iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarining boshqaruv tahlilini tashkil etish va ularni ichki iqtisodiyotga tatbiq etish tajribasi qo'llashdan avval, buxgalteriya hisobi boshqaruv tahlilini tashkil etishning zamini ekanligini alohida e'tirof etish zarur. Buxgalterlarning funksiyalari nafaqat buxgalteriya hisobi, balki ishlab chiqarish xarajatlari smetasi bo'yicha ishlarni boshqarish va muvofiqlashtirish, buxgalteriya ma'lumotlarini tayyorlash va uni talqin qilishni o'z ichiga oladigan shart-sharoitlar yaratilmoqda, balki qaror qabul qilishda, ma'lumotlarni saralashda va tahlil qilish beqiyos o'rin egallaydi, zero turli xil variantlarga asoslangan yechimlar bugungi kunning eng asosiy rivojlanishning yuragi sanaladi.

Buxgalteriya hisobini tashkil qilishda buxgalteriya siyosatini shakllantirishga katta e'tibor berilishi kerak, bu tashkilot tomonidan tanlangan buxgalteriya protseduralari va usullari, ular faoliyat shartlariga, natijalar va moliyaviy holatni to'liq taqdim etish talablariga eng mos keladi deb hisoblaydi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. Чая, В. Т. Управленческий учет: учебник и практикум для вузов / В. Т. Чая, Н. И. Чупахина. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 354 с.
2. Темиркулов, А. А., & Ахмадохунова, Х. О. (2022). Необходимость Управленческого Учета В Строительных Организациях Республики Узбекистан. Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science, 3(4), 1-8.
3. Kudbiev, D., Qudbiyev, N. T., & Imomova, Z. T. Q. (2022). Moliyaviy Hisobotlardan Moliyaviy Menejmentda Foydalanish Masallari. Scientific progress, 3(4), 1030-1037.
4. Ibragimova, Z. (2021). BUXGALTERIYA HISOBI TIZIMINING HOLATI VA UNING FAOLIYATINI BAHOLASH. Scientific progress, 2(2), 811-815.
5. Zokirovna, I. Z. (2024). KORXONALARIDA BOSHQARUV HISOBINING AXBOROT BAZASINI TAKOMILLASHTIRISH. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 4(Maxsus son), 65-70.
6. Qudbiyev, N. T. (2023). Korxonalarning innovatsion strategiyasini ishlab chiqish xususiyatlari: korxonalarning innovatsion strategiyasini ishlab chiqish xususiyatlari.

